

Átol Dorottya – Dombos Tamás – Jovánovics Eszter –
M. Tóth Balázs – Pap András László – Udvari Márton

KÖZÖSSÉG TAGJA ELLENI ERŐSZAK

ALTERNATÍV KOMMENTÁR

Az alábbi írás szerzői a civil szervezetek képviselőiből és független kutatókból álló Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport¹ tagjai. Ehelyütt az új Büntető Törvénykönyv² nem egyetlen,³ de legfontosabb gyűlölet-bűncselekmény tényállásának magyarázata olvasható. Az alternatív kommentár megírásával és közlésével a szerzők célja az elérhető kommentároknál részletesebb, az elmúlt években felmerülő jogértelmezési problémákra reflektáló szöveg alkotása volt.

A TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁS

A Büntető Törvénykönyv 216. §-a szabályozza a „közösség tagja elleni erőszak” tényállását, az alábbi szöveggel: *„(1) Aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékos-sága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kibíróan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékos-sága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy el-tűrjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a közösség tagja elleni erőszakot a) fegyveresen, b) felfegyverkezve, c) jelentős érdeksérelmet okozva, d) a sértett sanyargatásával, e) csoportosan vagy f) bűnszövetségben követik el. (4) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*

AZ ELTÉRŐ BÜNTETŐJOGI KEZELÉS TARTALMI INDOKOLÁSA

Az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények kiemelt büntetőjogi szankcionálása több szempontból is indokolt. Ezen bűncselekmények különösen

káros hatással vannak nemcsak közvetlenül a sértettre, hanem a sértett közösségére és a társadalom egészére is.

A közvetlenül a sértettre vagy sértettekre gyakorolt súlyosan káros hatás oka az, hogy az elkövető a bűncselekmény megvalósításával a sértett identitását veszi célba,⁴ őt a személyiségének egy olyan lényegi vonása miatt támadja meg, amelyen ő nem tud változtatni. Ez a sértettet különösen kiszolgáltatott helyzetbe hozza. A gyűlölet-bűncselekmények elkövetői tettükkel tulajdonképpen azt üzenik, hogy a sértett, annak vélt vagy valós védett tulajdonsága miatt, nemkívánatos tagja a társadalomnak. Ez lényegesen nagyobb, illetve eltérő természetű lelki sérüléssel járhat, mint más jellegű bűncselekmények esetében. Az Amerikai Pszichológiai Társaság kutatása szerint a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak sokkal több időre van szükségük a velük történetek feldolgozására, mint más bűncselekmények sértettjeinek.⁵ Az áldozatok kiszolgáltatottnak érezhetik magukat az újabb támadásokkal szemben, és a társadalom aktív védelmének elmaradása másodlagos sérelemként jelentkezhet, további elutasításként hat, és akár teljes reményvesztettséghez vezethet.

A gyűlölet-bűncselekmények ugyanakkor nemcsak közvetlenül a sértettre, hanem a sértett azon közösségére is káros hatással vannak, amelyhez való tartozás vagy vélt tartozás miatt a sértettet a támadás érte. Azzal, hogy a bűncselekmény célpontját az elkövető annak egy csoporthoz vagy közösséghez való tartozása vagy vélt tartozása miatt választotta ki, egyben azt is jelenti, hogy a közösség vagy csoport többi tagja is célba lett véve, ők ki vannak téve hasonló támadás veszélyének, átsugárzik rájuk a támadás hatása, tulajdonképpen szintén áldozattá válnak.⁶ A gyűlölet-bűncselekménnyel megvalósított agresszió rendeltetése szimbolikus: gyűlöletet és elutasítást hivatott közvetíteni a közvetlen sértettek túl a csoport többi tagja irányába is, ezért „üzenet-bűncselekményeknek” tekinthetők. *„Az áldozat, feltételezett hovartartozása miatt, szimbolikus jelentőséggel bír a tettes számára, ezért az áldozattal nem mint személlyel foglalkozik, hanem annak személyiségét néhány tulajdonságára redukálja.”*⁷ A gyűlölet-bűncselekmények különösen azon közösségekre és csoportokra

tokra vannak káros, megfélemlítő hatással, amelyeket egyébként is nagyfokú előítéletesség sújt, és rendszeresen ér hátrányos megkülönböztetés. Ezen csoportok védelme érdekében különös jelentőséggel bír, ha külön törvényi tényállás foglalkozik az ellenük irányuló erőszakkal.⁸

A gyűlölet-bűncselekmények emellett a társadalom egészére nézve is károsak, mert közbiztonsági kockázattal járnak, és alááshatják a társadalom békés együttélését. Az előítéletes indítékból elkövetett támadások felerősíthetik a társadalomban már meglévő törésvonalak mentén kialakult konfliktusokat, valamint új töréseket, konfliktusokat is generálhatnak.⁹ A gyűlölet-bűncselekmények továbbá aláássák az emberi jogok tiszteletét alapvető értéknek tekintő társadalmak alapját, az egyenlő emberi méltóságnak és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesülését is.¹⁰ A gyűlölet-bűncselekmények azáltal támadják az egyenlő emberi jogokon alapuló demokratikus társadalmak alapjait, hogy sokszor egy belső csoport dominanciájának erősítését célozzák meg egy külső csoport degradálása révén.¹¹

NEMZETKÖZI JOGI KÖTELEZETTSÉGEK

A gyűlölet-bűncselekmények elleni kiemelt büntetőjogi védelem ugyanakkor Magyarország nemzetközi kötelezettsége is. A magyar állam által ratifikált nemzetközi egyezmények, továbbá nemzetközi és regionális szervezetek, amelyeknek Magyarország tagja, előírják, hogy az etnikai és nemzeti származás, vallási hovatartozás, illetve a szexuális irányultság és a nemi identitás vagy annak védelme miatt elkövetett bűncselekményekre külön jogi szabályozást kell elfogadni az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények súlyosabb büntetése céljából.

Magyarország részes állama a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának¹² és az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Európai Egyezményének.¹³ Az előbbi egyezmény 2., az utóbbi 14. cikke kimondja, hogy az egyezményben foglalt jogokat – így a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot is – a ratifikáló országok minden joghatóságuk alá tartozó személy részére mindenféle megkülönböztetés nélkül kötelesek biztosítani. Az utóbbi egyezmény értelmezésének jogával felruházott Emberi Jogok Európai Bíróságának később részletesen ismertett gyakorlata ebből levezeti a fokozott büntetőjogi védelem kötelezettségét. Magyarország emellett 1965-ben aláírta A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményt,¹⁴ amely kimondja, hogy „[m]inden

részes állam bármely személy, csoport vagy szervezet által alkalmazott faji megkülönböztetést minden megfelelő eszközzel – szükség esetén törvényhozás útján is – megtilt és megszüntet”.

Az Európai Unió tagjaként Magyarországra szintén kötelezően vonatkozik az Unió Tanácsának 2008/913/IB-s számú kerethatározata,¹⁵ amely előírja, hogy „egyéb bűncselekmények vonatkozásában a tagállamok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a rasszista és idegengyűlölő indíték súlyosbító körülménynek számítson, vagy az ilyen indítékot a bíróságok a büntetések kiszabásánál figyelembe vehessék.” Ez alapján minden tagállam köteles biztosítani, hogy a nyilvánosság előtti gyűlöletre uszítás, illetve a népirtás, emberiség elleni vagy háborús bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezésén túl más bűncselekmények esetében is figyelembe lehessen venni azok rasszista vagy idegengyűlölő indítékát. Ugyancsak fontos előírásokat tartalmaz az Európai Unió 2012/29/EU számú áldozatvédelmi irányelve,¹⁶ amelynek 22. cikke kimondja, hogy az előítéletesen vagy megkülönböztetésen alapuló indítékkal elkövetett bűncselekmények áldozatai specifikus védelmi szükségletekkel rendelkeznek, ezért védelmüket a büntetőeljárás során különleges intézkedésekkel kell biztosítani.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) 2009-ben kiadott 9/09-es számú Miniszter Tanácsi határozata előírja a tagállamok számára a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó olyan jogszabály megalkotását, amely megfelelő súlyú büntetést helyez kilátásba az ilyen bűncselekmények elkövetése esetén.¹⁷

Emellett az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec(2010)5. sz., Magyarország által is elfogadott ajánlása¹⁸ azt javasolja a tagállamoknak, hogy „biztosítsák a szexuális irányultságon, illetve nemi identitáson alapuló megkülönböztetés leküzdését célzó jogszabályi és egyéb intézkedések elfogadását és hatékony végrehajtását” illetve garantálják „azon állítólagos bűncselekmények és más incidensek hatékony, gyors és pártatlan kivizsgálását, amelyek esetében ésszerű gyanú merült fel arra vonatkozóan, hogy az áldozat szexuális irányultsága, illetve nemi identitása motivációként szolgált az elkövető számára.”

Ezen nemzetközi kötelezettségeken és ajánlásokon túl az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) és a faji megkülönböztetés elleni egyezmény megvalósulását nyomon követő CERD bizottság joggyakorlata is alátámasztja a bűncselekmények diszkriminatív motivációja jogi értékelésének szükségességét. Az EJEB a Nachova és mások kontra Bulgária ügyben¹⁹ megállapította: sérti az egyezmény 14., diszkriminációt tiltó cikkét, ha a hatóságok nem tesz-

nek meg mindent annak felderítésére, hogy egy erőszakos bűncselekmény elkövetésében szerepet játszott-e a diszkrimináció, vagyis az előítéletes indíték. A Secic kontra Horvátország ügyben²⁰ a Bíróság kifejtette: „Ha a faji indokból elkövetett erőszakot és brutalitást a rasszista indítékkal nem rendelkező bűncselekményekkel azonos módon kezelnék, azzal szemet hunynának az alapvető jogokra különösen káros cselekmények sajátos természete felett. Az alapvetően különböző helyzetek azonos módon kezelése indokolatlan bánásmódot jelenthet, amely összeegyeztethetetlen az Egyezmény 14. cikkével.”²¹ Hasonló álláspontra jutott a kérdésben a CERD bizottság is egy Dániát érintő ügyben.²² Az EJEB a Vejdeland és mások kontra Svédország ügyben²³ azt is kimondta, hogy a szexuális irányultság szerinti csoportokat a faji-etnikai csoportokkal azonos szintű büntetőjogi védelem illeti meg.

A nemzetközi szabályozást alapul véve a jogalkotóknak általában öt alapvető kérdésben kell döntést hozniuk az előítéletes indokból elkövetett bűncselekményekre vonatkozó szabályok megalkotása során. Elsőként arról kell dönteni, hogy külön tényállást hoz-e létre, vagy minősítő körülményként a meglévő tényállásokhoz kapcsolják az előítélet által vezérelt elkövetést. Ha ez utóbbi megoldást választják, abban is dönteni kell, hogy általában, vagy csak egyes bűncselekmények esetében kívánják-e értékelni az elkövető előítéletes indíttatását. Másrészt szükséges a védett tulajdonságok meghatározása, amely történhet zárt vagy nyílt lista alkalmazásával: az előbbi esetben a jogszabály valamennyi olyan tulajdonságot felsorolja, amely esetén az előítéletes indíték figyelembe vehető, utóbbi esetben a jogszabály nem nevesíti a védett tulajdonságokat, vagy csak példálózó felsorolást tartalmaz. A harmadik alapvető kérdés, hogy a jogszabály megköveteli-e az elkövető részéről a védett csoporttal szembeni gyűlöletet vagy előítéletességet, vagy elégséges az, ha a sértett kiválasztására a védett csoporthoz való vélt vagy valós tartozás szolgál. Negyedrész a jogalkotónak el kell döntenie, hogyan értékelni a sértett csoporthoz tartozására vonatkozó elkövetői tévedést (csak a csoporthoz való valódi tartozás számít, vagy annak vélelme is elégséges), illetve hogy a védelmet kiterjeszti-e azon sértettekre, akik ugyan személyesen nem rendelkeznek a védett tulajdonsággal, de egy védett tulajdonsággal rendelkező személyre tekintettel válnak áldozattá (pl. egy baráti társaság tagjaként). Ötödik, utolsó lépésként azt kell

meghatározni, hogy mely esetekben tekinthető az előítéletes indíték bizonyítottnak, illetve hogyan kell értékelni a vegyes motivációt.²⁴

JOGTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az előítéletes indítékból elkövetett bűncselekmény önálló tényállásként a magyar jogban az 1961-es Büntető Törvénykönyv elfogadásával jelent meg. A Nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűncselekmény nevet viselő tényállás²⁵ a Btk. XI., az emberiség elleni bűncselekményeket tartalmazó fejezetében, a béke elleni bűncselekmények cím alatt szerepelt. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint a tényállás bevezetésére a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9.

napián kelt nemzetközi egyezmény által Magyarországra rótt nemzetközi kötelezettség miatt volt szükség. Az 1978-as Btk. a vonatkozó tényállást változatlan formában fenntartotta,²⁶ ugyanakkor ahhoz részletesebb indokolást csatolt, amelyben kifejtette: „a bűncselekmény elkövetése tehát a csoport iránti gyűlöletből, ellenséges érzésből fakad”.

Az 1978-as Btk. elfogadása óta a tényállás számos módosításon ment keresztül, ezek mindegyike a védett csoportok, illetve a tény-

állás körébe vont elkövetői magatartások bővítése irányába mutatott. Az első jelentős módosításra 1996-ban került sor, amikor a bűncselekmény az emberiség elleni bűncselekmények közül átkerült a személy elleni bűncselekmények közé, és a bűncselekmény elnevezését „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak”-ra változtatták.²⁷ A módosítás háttérében az állt, hogy a kialakult bírói gyakorlat szerint a tényállást szabályozó 156. § nem volt alkalmazható olyan esetekben, amikor a bűncselekmény sértettje egy konkrét személy volt, mivel a tényállás az emberiség elleni bűncselekmények között szerepelt, jogi tárgya az emberiség békéje, illetve a különböző nemzeti, népi, faji vagy vallási csoportok mint olyanok voltak.²⁸ A jogalkotó ezt a problémát úgy küszöbölte ki, hogy immár nem a csoport, hanem a csoport tagja ellen irányuló magatartást rendelte büntetni. További változásként már nemcsak valamely társadalmi csoporthoz való tényleges tartozás, hanem az elkövető erre vonatkozó vélelme is elégséges lett a tényállás megállapításához. Végül újrafogalmazták magát a büntetendő magatartást is: amíg korábban a

súlyos testi vagy lelki sérelem okozása volt büntetendő, az új tényállás a bántalmazásra és a kényszerítésre utalt, jelentősen bővítve ezzel a szankcionálandó magatartások körét.

A következő módosításra 2008-ban került sor,²⁹ a Meleg Méltóság Menet résztvevőit ért erőszakos incidenseket követően. Ennek leglényegesebb eleme a védett csoportok körének kiszélesítése, a védett csoportok listájának nyíltá tétele volt, illetve ehhez kapcsolódóan a bűncselekmény átnevezése. Az 1978-ban elfogadott törvény ugyanis csak a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoportok tagjait védte, így az eredeti tényállás alapján pl. nem lehetett ezt a bűncselekményt megállapítani, ha a bántalmazásra a sértett szexuális irányultsága, nemi identitása, fogyatékosága vagy más – a törvényben tételesen fel-

nem sorolt – társadalmi csoporthoz tartozása miatt került sor. A módosítás (összhangban a közösség elleni izgatás 1996 óta hatályos szövegével) a listát „a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása” fordulattal egészítette ki, és a bűncselekményt közösség tagja elleni erőszakra keresztelte át. A miniszteri indokolás szerint erre azért volt szükség, mert „a több mint tízéves jogalkalmazási tapasztalat bebizonyította, hogy nem csak a csoportok tagjai vannak kitéve támadásnak a csoporthoz való vélt vagy valós tartozás okán. A társadalomban további csoportosulások, közösségi formák is léteznek, amelyek tagjaival szembeni diszkriminatív és erőszakos megnyilvánulásokat hasonlóan szigorú büntetéssel kell fenyegetni.” A jogszabályváltozás tehát megteremtette a lehetőségét annak, hogy a tényállás más társadalmi csoporthoz tartozás miatt elkövetett támadások esetén is alkalmazható legyen. A 2008-as módosítás másik fontos eleme volt, hogy a büntetendő magatartások köre kiegészült a közösség tagja elleni erőszak előkészületével is.

A következő változtatásra 2011-ben került sor,³⁰ szintén egy nagy visszhangot kiváltó incidens-sorozat, a gyöngyöspatai romák elleni szélsőséges, megfélemlítő fellépésre válaszul. A jogalkotó felismerte, hogy az egyes társadalmi csoportok elleni előítéletes fellépés esetén a büntetőjogi szankcionálással nem szabad megvárni, amíg a konfliktus nyílt erőszakká eszkalálódik; az alacsonyabb intenzitású, erőszakkal vagy kényszerítéssel nem járó magatartások esetén is indokolt a büntetőjogi üldözés. A jogalkotó ezért – lényegében a garázdaság szabálysértési tényállásának

előítéletes indítékkal való bővítése révén – a riadalom keltésére alkalmas kihívóan közösséggel szembeni magatartást is e tényállás hatókörébe vonta, ha annak indítéka a sértett valamely társadalmi csoporthoz tartozása.

A tényállás mai formáját az új Büntető Törvénykönyv elfogadásával nyerte el. Az új Btk. fontos változása, hogy a korábban nevesített csoportok mellett a „lakosság egyes csoportjai” fordulat megőrzésével újabb, az előítéletes indítékból elkövetett támadásoknak gyakran kitétt társadalmi csoportokat – szexuális irányultság, nemi identitás, fogyatékoság szerinti csoportokat – is nevesíti. To-

vábbi változás, hogy részben újrafogalmazták a 2011-ben bevezetett garázda jellegű elkövetési magatartást, egyértelművé téve, hogy a tényállás megállapításához elég, ha a kirívóan közösséggel szembeni magatartás az adott társadalmi csoport tagjaiban alkalmas a riadalom kiváltására, ugyanakkor nem szükséges, hogy a kihívóan közösséggel szembeni magatartás kifejezetten egy konkrét személy ellen irányuljon. Az indoklás külön is kitér arra, hogy az (1) bekezdés büntetni rendeli a vagyon ellen irányuló magatartásokat is, amelyek adott esetben például a rongálással halmazatban állapíthatóak meg. Az új Btk. emellett a bántalmazással vagy kényszerítéssel elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetési tételét szigorította öt évig terjedő szabadságvesztésről egytől öt évig terjedő szabadságvesztésre.

RENDSZERTANI ELHELYEZÉS, VÉDETT JOGI TÁRGY, VÉDETT CSOPORTOK

A Btk. rendszerében a „közösség tagja elleni erőszak” az emberi méltóság és egyéb alapvető jogok elleni bűncselekmények között került elhelyezésre. Ezzel a jogalkotó azt juttatja kifejezésre, hogy e bűncselekmények speciális, kiemelt védett jogi tárgya az egyenlő emberi méltóság, az egyenlő bánásmódhoz való jog, függetlenül attól, hogy a 216. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott tényállások közvetlen jogi tárgya lényegileg eltérő. Az (1) bekezdés valójában a garázdaság speciális alakzata, így ez a tényállási forma a garázdasághoz hasonlóan közvetlenül a köznyugalomra sérti. A (2) bekezdés ezzel szemben az élet-

hez, a testi épséghez (bántalmazásos alakzat) és a személyi szabadsághoz, önrendelkezéshez való jogot (kényszerítéses alakzat) sérti.

A rendelkezés a védett tulajdonságok nyílt listájával határozza meg, hogy mely csoportok részesülnek speciális büntetőjogi védelemben: egyrészt egy példálózó felsorolással megnevezi a gyűlölet-bűncselekményeknek leggyakrabban kitett társadalmi csoportok védett tulajdonságát (nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz tartozás, fogyatékoság, nemi identitás, szexuális irányultság), másrészt a „lakosság egyéb csoportjai” fordulat révén lehetőséget teremt más, a jogszabályban nem nevesített csoportok védelmére is.

A közösség tagja elleni erőszak alkalmazása kapcsán felmerülő alapvető dilemma, hogy a gyűlölet-bűncselekmények védelme csak sérülékeny, hátrányos helyzetű csoportokra terjed-e ki (amelyek jellemzően, de nem feltétlenül számszerű kisebbségben is vannak), vagy kiterjed az adott védett tulajdonság szempontjából többségi, illetve nem hátrányos helyzetű, nem diszkriminált csoportokhoz tartozókat emiatt érő támadásokra is (például alkalmazandó-e egy magyar romának magyar nem roma elleni, vagy a szexuális kisebbség tagja által heteroszexuálissal szemben, előítéletes indítékkal elkövetett cselekményére). Ebben a tekintetben két jogértelmező felfogás létezik.

Az egyik szerint a tényállás úgymond „kisebbségvédő intézkedés”, vagyis kifejezetten egy adott társadalomban hátrányos helyzetű, diszkriminált, vagy nagyfokú előítéletességgel sújtott csoportokat véd, éppen e helyzetük ellensúlyozásaképpen. A speciális büntetőjogi védelem indokait bemutatva utaltunk arra, hogy az előítéletes indítékból elkövetett bűncselekmények kiemelésének indoka a kiszolgáltatott helyzetben lévő csoport védelme, a rasszizmussal, idegengyűlölettel, homofóbiával, egyéb előítéletes gondolkodásmódokkal szembeni fellépés. A nem hátrányos helyzetű, az adott tulajdonság tekintetében jellemzően (de nem feltétlenül) többséghez tartozás nem tekinthető a személyiség olyan elemének, amely kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, és ezáltal a kiemelt büntetőjogi védelemre igényt tarthatna. Ezen álláspont képviselői szerint a jogszabály hatályos szövegét a szabályozás indoká-

A NEM HÁTRÁNYOS HELYZETŰ, AZ ADOTT TULAJDONSÁG TEKINTETÉBEN JELLEMZŐEN (DE NEM FELTÉTLENŰL) TÖBBSÉGHEZ TARTOZÁS NEM TEKINTHETŐ A SZEMÉLYISÉG OLYAN ELEMÉNEK, AMELY KISZALGÁTOTTTSÁGOT, FENYEGETETTSÉGET HORDOZNA, ÉS EZÁLTAL A KIEMELT BÜNTETŐJOGI VÉDELEMRE IGÉNYT TARTHATNA. EZEN ÁLLÁSPONT KÉPVISELŐI SZERINT A JOGSZABÁLY HATÁLYOS SZÖVEGÉT A SZABÁLYOZÁS INDOKÁNAK SZEM ELŐTT TARTÁSÁVAL, A FENTI SZEMPONTOKNAK MEGFELELŐEN KELL A JOGALKALMAZÓNAK ÉRTELMEZNI ÉS ALKALMAZNI.

nak szem előtt tartásával, a fenti szempontoknak megfelelően kell a jogalkalmazónak értelmezni és alkalmazni.

A másik álláspont szerint a fokozott büntetőjogi fellépés oka kizárólag az előítélet-motiváció, függetlenül attól, hogy az hátrányos helyzetben lévő vagy sérülékeny csoport ellen irányul-e vagy sem. E nézet képviselői szerint a gyűlölet-bűncselekmény tényállás tulajdonképpen egy „identitás-védő”, rasszizmus elleni fokozott büntetőjogi védelem céljából megalkotott tényállás, függetlenül az identitás sérülékenységtől. Ezt az álláspontot támasztja alá a korábban már idézett nemzetközi jogforrások dogmatikája is, amely a rasszizmus és idegengyűlölet elleni hatékony küzdelem eszközeként tekint a büntetőjogi normákra. Ezen álláspont mellett szól a magyar törvényi tényállás nyelvtani értelmezése, amely a védett csoportok esetében nem tartalmaz szűkítést, vagyis a többségi nemzethez vagy valláshoz tartozó személyekkel szembeni előítéletes cselekményekre is vonatkozik a szabály, sőt, a részben „rokon” tényállás, a közösség elleni izgatás kifejezetten nevesíti a magyar nemzetet, mint védett csoportot, és nehéz amellet érvelni, hogy a rasszizmus elleni két büntetőjogi tényállás védett csoportjai helyes értelmezés szerint különbözőek lennének.

A jelenlegi bírói gyakorlat elfogadja, hogy a tényállás elsősorban a kisebbségek védelmére született, ám relatív módon, az adott mikrokozeg figyelembevételével határozza meg a kisebbséget: A Kúria szerint: *„A bűncselekmény az emberi méltóságot, és emellett, illetve ezen belül a különböző kisebbségeket védi; elsősorban a nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy más csoportok elleni erőszakos fellépést tilalmazza. (...) A bűncselekmény védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhesen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoportokhoz tartozik. (...) Amint azt a Fővárosi Bíróság helyesen rögzítette ítéletében (...), relatív, és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek.”³¹*

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor egy korábbi határozatában³² alkotmányellenesnek ítélte, hogy a jogalkotó csak a kisebbséghez tartozó személyeket védte volna a gyűlöletbeszéddel szemben, ez az Al-

kotmánybíróság szerint sértette a megkülönböztetés tilalmát.

Fontos kiemelni továbbá, hogy a tényállás nemcsak a társadalmi csoporthoz tartozás, hanem a vélt tartozás esetén is megállapítható, a közösség tagja elleni erőszak akkor is megvalósult, ha a sértett csak az elkövető feltételezése alapján tartozik egy adott védett csoporthoz, valójában azonban nem.

Az alábbiakban az egyes védett tulajdonságok értelmezéséhez kívánunk támpontot nyújtani, hangsúlyozva azonban, hogy a gyűlölet-bűncselekmények megvalósulása szempontjából a sértett önbesorolásának nincs jelentősége, hiszen csakis az elkövető percepciója (vélelme) releváns.

(i) Nemzeti csoport: A nemzeti csoport kifejezés tartalmát a magyar jog nem határozza meg egyértelműen, a kifejezés egyaránt utalhat valamely állam polgárainak közösségére, de a Ma-

gyarországon élő nemzetiségekre is (korábbi szóhasználat szerint: nemzeti és etnikai kisebbségek). A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 1. § alapján nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, a történelmileg kialakult közösség érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul. A jogszabály (az 1. számú mellékletben) felsorolja a 13 ily módon elismert kisebbsé-

get, a törvény 148. § (3) bekezdése pedig rendelkezik a további csoportelismerés során követendő eljárásrendről. Bár az 1. §-ban megfogalmazott meghatározás alapján a nemzetiségi státusnak a magyar állampolgárság nem feltétele, a törvény 170. §-a, az egyik átmeneti rendelkezés ezt mégis kimondja: „*E törvény hatálya a Magyarországon lakóhellyel rendelkező, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárságú személyekre és e személyek közösségeire terjed ki.*” Tekintettel azonban arra, hogy a jogszabály nem a „nemzetiség”, hanem a „nemzeti csoport” kifejezést használja, a nemzetiség fogalmába épített korlátozások (számszerű kisebbség, honosság, magyar állampolgárság) e rendelkezés alkalmazása során nem kötik a jogalkalmazót. Az Európa Tanács Közgyűlése az 1335. (2003) sz. határozatában megjegyezte, hogy a

mai napig „*nincsen Európában általánosan elfogadott jogi definíciója a »nemzet« fogalmának*”. Az Állandó Nemzetközi Bíróság a görög–bolgár közösségek ügyében adott tanácsadó véleményében³³ pedig megállapította: a közösségek létezése tény- és nem jogkérdés. Hasonló megfogalmazást találunk az Emberi Jogok Bizottságának a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 27. cikkéhez fűzött 1994. évi 23. számú általános magyarázatában is.

(ii) Etnikai és faji csoport:³⁴ Az emberiség tudományosan bizonyítottan egy fajba tartozik; a faji csoport kifejezés tehát megtevesztő lehet, valójában a külső rasszjegyeken alapuló csoportbesorolásra utal. Ezzel szemben az etnikai hovatarozás kategóriája olyan társadalmi csoportokra utal, amelyek tagjait közös eredet, hagyomány, ősök, nyelv vagy kultúra kapcsolja össze. Az etnikai hovatarozás ennek megfelelően időben változhat és külső

megfigyelő által egyértelműen nem állapítható meg. Etnikai kisebbség alatt a – döntően az államközi kapcsolatokat szem előtt tartó – nemzetközi jog azon népcsoportokat érti, amelyeknek nincs nemzetállamuk.³⁵ A nemzetközi joggyakorlat ugyanakkor az etnikai hovatarozást egy sor egyéb tulajdonsággal is azonosítja, például állampolgárság, születési hely, származási ország, anyanyelv, beszélt nyelv, név, bőrszín, szokások, vallás, öltözködés, étkezési szokások, a szülők etnikai hovatarozása, anyanyelve, születési hely.³⁶ Tartalmi értelemben az etnikai és a faji kisebbség tehát annyiban hasonló, hogy többnyire mindkettő a külvilág által definiált csoport-

fogalomra épül, és a faji-etnikai kategóriákra épített jogintézmények alapvetően e tulajdonságokkal összefüggésbe hozható joghátrányokkal szemben kívánnak védelmet nyújtani, így az antidiszkriminációs logikát követik. Az etnikai és a faji hovatarozás fogalmait használó uniós jogforrások sem definiálják azok jelentését, sőt a faji megkülönböztetés valamenyny formájának kiküszöböléséről szóló ENSZ egyezmény³⁷ a faji megkülönböztetés fogalma alá von minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás – vagyis definiálatlan gyűjtőkategóriaként használja a fogalmakat. Az Európai Emberi Jogi Bíróság Nagykamarája a Cseh Köztársaságot iskolai szegregáció miatt elmarasztaló ügyében³⁸ hozott döntésében a

A MÁSIK ÁLLÁSPONT SZERINT A FOKOZOTT BÜNTETŐJOGI FELLÉPÉS OKA KIZÁRÓLAG AZ ELŐÍTÉLET-MOTIVÁCIÓ. FÜGGETLENÜL ATTÓL, HOGY AZ HÁTRÁNYOS HELYZETBEN LÉVŐ VAGY SÉRÜLÉKENY CSOPORT ELLEN IRÁNYUL-E VAGY SEM. E NÉZET KÉPVISELŐI SZERINT A GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNY TÉNYÁLLÁS TULAJDONKÉPEN EGY „IDENTITÁS-VÉDŐ”. RASSZIZMUS ELLENI FOKOZOTT BÜNTETŐJOGI VÉDELEM CÉLJÁBÓL MEGALKOTOTT TÉNYÁLLÁS, FÜGGETLENÜL AZ IDENTITÁS SÉRÜLÉKENYSÉGÉTŐL

magyar jogszabályban nemzetiségként (korábbi szóhasználat szerint: etnikai kisebbségként) meghatározott romák kapcsán is faji diszkriminációról beszél. Hasonló következtetésre jutott a Bíróság Sejdic és Finci Bosznia–Hercegovina elleni ügyében is.³⁹ Álláspontunk szerint a romák elleni gyűlölet-bűncselekmények etnikai csoport elleni cselekménynek tekintendők.

(iii) Vallási csoport: olyan személyek csoportja, akik közös hitelveket osztanak. A vallási csoporthoz tartozásnak nem feltétele a vallásnak egyházként történő elismerése. Magyarországon jelenleg a zsidó vallásúak ellen jellemzőek gyűlölet-bűncselekmények.⁴⁰

(iv) Fogyatékoság: a fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény⁴¹ 1. cikkében adott definíció szerint fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását. Hasonló fogalmat használ a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény⁴² is, amelynek 4. § a) pontja szerint fogyatékos személy az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.

(v) Nemi identitás: A nemi identitás alatt minden ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi nemét értjük, amely megegyezhet a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemmel vagy eltérhet attól, és amelybe beletartozik az egyén személyes testérzete (amelyhez kapcsolódhat a testi megjelenés vagy működés saját szándékból történő megváltoztatása orvosi, műtéti vagy egyéb úton) és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei, mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok.⁴³ A biológiai nemüktől eltérő nemi azonosságtudattal rendelkező személyek átfogó megnevezésére a transznemű kifejezést használjuk. Azon személyekre, akik biológia nemükkel ellentétes nemüként azonosulnak, és testüket ennek megfelelően kívánják átalakítani a transzszexuális kifejezést használjuk. Arra a személyre, aki veleszületett biológiai adottságait tekintve férfi és női jellemzőkkel egyaránt rendelkezik, az interszexuális kifejezést használjuk.

(vi) Szexuális irányultság: A szexuális irányultság alatt az egyén azon képességét értjük, hogy azonos nemű vagy más nemű vagy bármely nemű személyek iránt képes mély érzelmi és szexuális vonzalmat érez-

ni, illetve velük intim és szexuális kapcsolatot kialakítani.⁴⁴ Ez alapján beszélhetünk homo-, hetero-, illetve biszexuális szexuális irányultságról. Azon személyeket, akik nem tapasztalnak szexuális vonzalmat, aszexuálisnak nevezzük. A homoszexuális férfiakra a meleg, a homoszexuális nőkre a leszbikus kifejezést is használják, ezek már a jogi-közpolitikai nyelvvezetben is meghonosodtak, nem tekinthetők kollokvialis kifejezéseknek. A nemi és szexuális kisebbségek közös megnevezésére a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű szavak kezdőbetűjéből alkotott LMBT betűszó is elterjedt. Léteznek – főként angol nyelvterületen – ennél részletesebb, illetve több kategóriát magukban foglaló megnevezések (és ezekből alkotott betűszavak) is, amelyek utalnak az interszexuálisokra, a kategóriákat megkérdőjelező queerekre, az identitásukban bizonytalanokra („questioning”), az aszexuálisokra, a pánszexuálisokra, valamint a szexuális kisebbségekkel szolidaritást vállalóakra („straight ally”) is.

(vii) Lakosság egyes csoportjai: a legtöbb értelmezési nehézséget a lakosság egyes csoportjai fordulat jelenti. Egyfajta nyelvtani értelmezés és a fent ismertetett 2008-as módosítás miniszteri indokolása szerint ugyanis a lakosság egyes csoportjai fordulatnak megfelel egy bármilyen jellemvonás szerint azonos csoportba tartozó személyi kör. Így csoportot képezhetnek a szőke hajúak, a körmüket lakkozók vagy az egy buszra várakozók is. Ez azonban abszurd következménynek tűnik, így felmerül a kérdés, hogy valóban fokozott büntetőjogi védelem jár-e a hatályos szabályozás alapján a példaként említett csoportok tagjainak?

A kérdésre adott választ két részre bontjuk.

(a) A történeti és a teleologikus értelmezés, valamint az alkotmánybírói gyakorlat segítségül hívásával kínálkozik olyan érvelés, amely alapján a szélsőséges esetek kizárhatók a fogalom értelmezési tartományából. Eltérő megítélés alá esnek ugyanis a személyiség lényeges vonása által létrehozott és az összes többi, bármilyen egyszerű, kevésbé értékes ismérv által létrejövő csoportok. Az utóbbi tekintetben a kiemelt büntetőjogi védelemnek semmilyen indoka nincs: a körmüket lakkozókkal szembeni erőszak nélkülözi a speciálisan védett jogi tárgyat; nincs a súlyosabb büntetőjogi fenyegetettségnek indoka. A 96/2008. (VII. 3.) AB határozatban – amely a gyűlöletbeszéd polgári jog szankcionálását lehetővé tevő törvényi rendelkezést találta alkotmányellenesnek – az Alkotmánybíróság a következőt fejtette ki: „A természetes személynek az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján elidegeníthetetlen joga, hogy másokkal egyenlő méltóságúként kezeljék, és ez a joga a jogrend által is védelemben részesüljön. Egy közösséghez tartozás az ember

személyiségének meghatározó jelentőségű eleme lehet. Ha a véleménynyilvánítás a közösség egészére vonatkozott, a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben, és akár a közösség létét is megkérdőjelezően szélsőséges, akkor a közösséghez tartozó személy joggal várhatja a jogrend által biztosított védelmet.” (ABH 2008, 816–837, 824.)

Tehát az AB szerint a szólásszabadság korlátozása csak akkor alkotmányos, ha a szólás „a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben.” Ez ugyancsak iránymutató a közösség elleni erőszak értelmezésének lehetséges, helyes határainak kijelölése szempontjából. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a korábbi, lakosság egyes csoportjai fogalmát a jogalkotó az új Btk. megalkotása során példázó felsorolással egészítette ki – fogyatékos, nemi identitás, szexuális irányultság –, akkor látható, hogy a jogalkotó is kizárólag a személyiség lényegi vonása szerinti csoportokkal bővítette a nevesített csoportok körét, ami szintén iránymutató. Erre tekintettel a büntetőjog által biztosított különleges, fokozott védelem csak bizonyos tulajdonságokat, és az ezek alapján létrejött csoportokat illet meg. A védett tulajdonság a személyiség részét képező, annak lényegi vonásaként megjelenő jellemző. Ez a tulajdonság jellemzően egy veleszületett tulajdonság (etnicitás, szexuális irányultság, nemi identitás), vagy múltbéli történet eredménye (pl. öröklött vagy baleset miatti fogyatékos, hajléktalanság), vagy egy alkotmányos jog gyakorlását érintő dolog (pl. lelkiismereti szabadság). Ezekről a tulajdonságokról vagy lehetetlen lemondani, vagy mivel a csoportképző tulajdonság identitás-képző elem, arra önmeghasonlás nélkül nem kerülhet sor, ami – tekintettel az emberi méltóságra és az önrendelkezési jogra – senkitől nem várható el. Ézért ezen kiemelt alkotmányos jelentőségű személyes tulajdonságok védelme indokolja bizonyos csoportok fokozott büntetőjogi védelmét is, de értelemszerűen másokat nem. Ezen álláspont elvi indoka az, hogy nem képez kiemelt védett közösséget emberek olyan csoportja, akik nem lényeges, hanem esetleges tulajdonságaik miatt kerülnek egy halmazba – és természetesen kapcsolatban áll azzal a megfontolással is, hogy a diszkrimináció jellemzően ezeket a csoportokat szokta érni.

(b) Komolyabb problémát jelent azon társadalmi csoportokhoz tartozás megítélése, amelyek valamely

politikai nézethez vagy szubkulturális azonosságtudathoz kapcsolódnak, mint például egy futball klub szurkolói vagy egy szélsőséges nézetet valló csoport tagjai. Ez utóbbi kérdés kapcsán a Legfelsőbb Bíróság 2011-ben már állást foglalt⁴⁵ egy a Magyar Gárdához tartozó személyek terhére elkövetett elkövetett bántalmazás kapcsán. A Bíróság értékelése szerint: „A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait – kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet. [...] A bűncselekmény (ti. közösség tagja elleni erőszak) jogi tárgya a meghatározott – nyelvi, kulturális, hitbéli összetartozás, avagy a közös eszmerendszer által jellemzett – csoporthoz tartozás joga és az erre épülő különbözőségek tiszteletben tartása.” A foci-drukkerek (punkok, gótok, emósok) esete ennél nehezebb, hiszen valóban elképzelhető, hogy egy bizonyos foci-csapatnak szurkolás vagy egy szubkulturához tartozás hasonló identitásképző elem, mint egy vallás. Ugyanakkor igencsak kérdéses, hogy ebben az esetben

is megáll-e a speciális büntetőjogi védelmet megalapozó sérülékenység. Álláspontunk szerint a választott (értsd: nem veleszületett) tulajdonság kiemelt védelme akkor indokolt, ha az közvetlenül olyan alkotmányos alapjog gyakorlásának eredménye, amely hagyományosan társadalmi üldözésnek, hátrányos megkülönböztetésnek, társadalmi marginalizációnak volt kitéve. Ezen üldöztetés léte az adott társadalmi közegehez kapcsolódik, a világ egyes részein a keresztényeket üldözik, máshol a zsidókat, megint máshol a muszlimokat. Ilyen társadalmi hátrány vagy diszkrimináció hiányában véleményünk szerint a fokozott büntető-

jogi védelem indokolatlan, így ezen csoportok nem eshetnek a „lakosság egyéb csoportja” fogalmi körébe. A büntetőjog ultima ratio jellegéből következik, hogy csak az olyan csoportok elleni bűncselekmények esetében indokolt figyelembe venni az előítéletes motivációt, amelyekkel szembeni fellépés ilyen „drasztikus” módon szükséges. Ez pedig tipikusan a társadalomban nagymértékben elterjedt, régóta fennálló előítéletek elleni küzdelem céljából indokolt.

Fontos megjegyezni, hogy a kiemelt büntetőjogi védelem hiánya nem jelenti azt, hogy ezen csoport-

A GARÁZDASÁG BŰNCSELEKMÉNYE KAPCSÁN KIALAKULT JOGGYAKORLAT ÉRTELMEBEN ALKALMAS A RIADALOMKELTÉSRE A MAGATARTÁS, HA AZT MÁSOK – ITT AZ ADOTT KÖZÖSSÉG TAGJAI – ÉSZLEHETIK. AKKOR IS, HA TÉNYLEGESEN NEM ÉSZLELIK, DE A MÁSOK (AZ ADOTT CSOPORT TAGJAI) ÁLTALI ÉSZLELÉS LEHETŐSÉGE FENNÁLL, III VAGYIS REÁLISAN SZÁMÍTANI LEHET AZ ADOTT CSOPORT TAGJAINAK MEGJELENÉSÉRE (PL. EGY CIGÁNYTELEPEN, EGY ZSINAGÓGA KÖZELÉBEN)

tok tagjai védelem nélkül maradnának: őket más jogszabályhelyek egyénileg védik, de csoporthoz való tartozásuk miatt nem. Az ilyen csoport tagjaival szembeni erőszakra felszólítók elkövethetik a garázdaság szabálysértését (hiszen az erőszakra történő felhívás megbotránkozást vagy félelmet kelthet), vagy valamely erőszakos bűncselekmény büntetendő előkészületét. A sérelmet nem okozó bántalmazás esetén a garázdaság bűncselekményi alakzata, sérüléssel járó bántalmazás esetén pedig a testi sértés bűncselekménye valósul meg.

ELKÖVETÉSI MAGATARTÁSOK, ELHATÁROLÁSOK ÉS A HALMAZAT

Az (1) bekezdés szerinti tényállás elkövetési magatartása kihívóan közösségellenes magatartás tanúsítása. A törvény miniszteri indokolása szerint „a kihívó közösségellenesség a közösségi együttélés szabályainak nyílt semmibevételét jelenti”. Tekintettel arra, hogy ez a tényállás 2011-ben került a Büntető Törvénykönyvbe, és hatálybalépése óta kevés esetben alkalmazták, így nem ismert a tényállás joggyakorlata, szükségesnek mutatkozik a rokon tényállások joggyakorlatának vizsgálata.

A tényállás nyilvánvaló rokonságban áll a garázdasággal,⁴⁶ még inkább annak szabálysértési alakzatának tényállásával.⁴⁷ A kihívóan közösségellenes magatartás tekintetében a garázdaság tényállásához kapcsolódó bírói gyakorlat lehet tehát irányadó, azzal, hogy amíg a garázdaság vétségi (illetve büntetési) alakzata esetében a magatartásnak erőszakosnak is kell lennie, addig a közösség tagja elleni erőszaknál az erőszakosság nem tényállási elem (mint ahogy a garázdaság szabálysértési alakzata esetében sem).

Ennek megfelelően irányadó a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése, miszerint kihívóan közösségellenes annak a magatartása, aki „másokat semmibe vevő, tudatosan antiszociális magatartást tanúsít”.⁴⁸ A magatartásnak tehát hangsúlyosan közösségellenesnek, feltűnőnek, antiszociálisnak kell lennie, a társadalmi együttélés normáival való tudatos, nyílt szembehelezkedést kell megvalósítsion. Érdemes kiemelni, hogy a garázdaság tényállásában a kihívóan közösségellenes magatartásnak arra kell alkalmasnak lennie, hogy riadalmat vagy megbotránkozást keltsen. A közösség tagja elleni erőszak (1) bekezdés szerinti tényállásában azonban arra kell alkalmas legyen a magatartás, hogy az adott, vagyis a védett tulajdonsággal rendelkező csoport tagjaiban riadalmat keltesen. A közösség tagja elleni erőszak tekintetében tehát a jogalkotó szűkebbre szabta azt a kört, amelyben a riadalom

a magatartás következtében kialakulhat. Ennek ellenére a riadalomkeltésre alkalmasság megítélése tekintetében is irányadó lehet a garázdaság tekintetében kialakult joggyakorlat azzal a különbséggel, hogy az észlelhetőség tekintetében az adott csoport tagjai által történő észlelhetőséget kell vizsgálni.

A garázdaság bűncselekménye kapcsán kialakult joggyakorlat értelmében alkalmas a riadalomkeltésre a magatartás, ha azt mások – itt az adott közösség tagjai – észlelhetik, akkor is, ha ténylegesen nem észlelik, de a mások (az adott csoport tagjai) általi észlelés lehetősége fennáll,⁴⁹ vagyis reálisan számítani lehet az adott csoport tagjainak megjelenésére (pl. egy cigánytelepen, egy zsinagóga közelében). A kihívó közösségellenesség megállapításának szintén nem akadály, ha a cselekményt kevesen észlelik.⁵⁰ Megállapítható a kihívó közösségellenesség például akkor is, ha a cselekmény olyan udvarban valósul meg, amelyre nyíló lakásokban – de nem az udvaron – mások (az adott csoport tagjai) tartózkodnak az elkövetés idején.⁵¹

Mivel tényállási elem az indíték, a bűnösség megállapításához alapértelmezés szerint egyenes szándék szükséges. Elképzelhető olyan értelmezés is, amely alapján az eshetőleges szándék elegendő,⁵² azaz az elkövető tudatában van annak, hogy cselekménye riadalom keltésére alkalmas, de eziránt közömbös marad.⁵³ Ugyanakkor, a célzatos és motivált bűncselekmények hasonlósága (egyes felfogások szerint: azonossága) miatt az egyenes szándékkal történő elkövetés a domináns értelmezési irány.

A közösség tagja elleni erőszak (1) bekezdése szerinti tényállás dolog ellen is megvalósítható. A törvény miniszteri indokolása szerint „a kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával megvalósítható bűncselekmény esetén nem szükséges, hogy az elkövető az ilyen magatartást a csoport tagja ellen tanúsítsa, elegendő, ha az dolog ellen irányul”. Az (1) bekezdés szerinti tényállás megvalósulásához továbbá nem szükséges, hogy a magatartásnak legyen konkrét sértettje, vagy konkrét személy ellen irányuljon.

A garázdaságtól történő elhatároláshoz a legfontosabb szempont, hogy amíg a garázdaság akkor állapítható meg, ha a cselekmény motiválatlan (az elkövető minden indok nélkül hágja át, veszi semmibe a közösségi együttélés normáit), vagy mondvacsinált, ad hoc, véletlenszerű indokon alapult (pl. „nem szépen nézett, nem elég gyorsan válaszolt”), addig a közösség tagja elleni erőszak esetében a tényállás megállapíthatóságának lényegi ismérve az adott védett csoporttal szembeni előítélet motiváció. Hasonlóan a garázdasághoz, a közösség tagja elleni erőszak esetében sincs a konkrét sértettre vonatkozó személyes indíték, viszont ellentétben a garázdasággal, a védett

csoporttal szembeni negatív érzület motiválja a cselekményt. Ennek megfelelően egy ablak kövel bedobása, egy cigánytelepen történő megfélemlítő jellegű masírozás, egy adott csoporthoz tartozó személyek nonverbális fenyegetéssel követése (ahogy az Gyöngyöspatán 2011 tavaszán történt),⁵⁴ egy agresszív, az adott közösség ellen irányuló plakát kiragasztása, vagy egy emlékmű megrongálása is minősülhet a 216. § (1) szerint, amennyiben az elkövető előítéletes indítéka bizonyítható, és a riadalomkeltés lehetősége az adott csoport tagjai tekintetében fennáll.

A kihívó közösségellenesség attól is függ, hogy mi a norma az adott közegben, ami nyilván más például egy templomban, mint egy kocsmában. A kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával a cselekmény befejezetté válik.

Mivel a garázdaság szubszidiárius tényállás, a kétszeres értékelés tilalma és a specialitás elve miatt sincs helye a 216. § (1) bekezdéssel anyagi halmazatban történő megállapításának. Tekintettel arra, hogy a garázdaság szubszidiárius bűncselekmény, amennyiben az elkövető dolog elleni erőszakot alkalmaz, ugyanakkor az előítéletes indíték is megállapítható, a 216. § (1) megállapításának van helye. A rongálás az (1) bekezdéssel akkor kerül halmazatba, ha a dolog elleni erőszak kimeríti a rongálás tényállását is (vagyis az idegen vagyontárgy megrongálása, megsemmisítése kárt okozott). Személy elleni erőszak esetén – a konzumpció elve miatt – a (2) bekezdés megállapításának van helye.

A 216. § (2) bekezdés szerinti tényállás elkövetési magatartásai a bántalmazás, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítés valaminek a megtételére, meg nem tételére, illetve eltűrésére. A bántalmazás olyan, személy elleni erőszakos cselekmény, amely a testet érinti (pl. ütés, rúgás, lökés, megfogás, leöntés, leköpés); megállapításához nem szükséges a testi sérülés, egészségkárosodás (sőt ezek bekövetkezése esetén halmazat megállapítása indokolt), a legkisebb mértékű személy elleni erőszakkal megvalósítható a tényállás. A bántalmazás értelmezéséhez alapul szolgál mind a tetteges becsületsértés – 227. § (2) –, mind a bántalmazás hivatalos eljárásban (301. §) tényállásai kapcsán kialakult joggyakorlat. A cselekmény a bántalmazás megvalósításával válik befejezetté.

A (2) bekezdés szerinti tényállás megvalósítható valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltűrésére történő kényszerítéssel is, ami az egyén cselekvési szabadságának bárminemű korlátozását jelenti. A kényszerítésnek erőszakkal vagy fenyegetéssel kell megvalósulnia. A törvény az értelmező rendelkezések között – 459. § (1) 7. – meghatározza a fenyegetés fogalmát. A közösség tagja elleni erőszak tényállásszerűségéhez a jogalkotó nem kíván

meg minősített (az élet, testi épség ellen irányuló közvetlen) fenyegetést. Az erőszak mind személy, mind dolog ellen irányulhat. A 459. § (1) 4. értelmében erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására. A dolog elleni erőszakkal elkövetett közösség tagja elleni erőszak akkor minősül a (2) bekezdés szerint, ha az fenyegetéssel kényszerítést valósít meg. Különben a dolog elleni erőszakkal történő elkövetés az (1) szerint minősül.

A tényállási elemek – az előítélet indítékot leszámítva – megegyeznek a kényszerítés tényállásával (195. §) azzal a további különbséggel, hogy utóbbi eredmény-bűncselekmény: a kényszerítés megvalósulásához jelentős érdeksérelem okozását is megköveteli a jogalkotó, míg ez a közösség tagja elleni erőszak (2) bekezdése esetében nem feltétel. A két tényállás a specialitás viszonyában áll egymással, halmazatban tehát nem megállapíthatóak. A kényszerítés esetében a befejezettséghez az is szükséges, hogy a passzív alany az alkalmazott erőszak, illetve fenyegetés hatására valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűrjön.

A 216. § (2) szintén csak egyenes szándékkal valósítható meg.

Nem egységes a joggyakorlat a (2) bekezdésben szabályozott tényállás kapcsán abban az esetben, ha a bántalmazás testi sérülést vagy betegséget okoz. Az egyértelmű, hogy a bántalmazás megvalósulásához nincs szükség testi sértés vagy betegség okozására, ezért elméletileg megállapítható a testi sértés (164. §) megfelelő alapesete (könnyű illetve súlyos testi sértés) és a közösség tagja elleni erőszak közötti anyagi halmazat. Bizonytalanságot okoz ugyanakkor, hogy mind a könnyű, mind a súlyos testi sértés esetében minősített esetként szabályozza a törvény az aljas indokot, amely a joggyakorlat értelmében az előítéletes indítékot is magában foglalja.

A bírói gyakorlat az előítéletes indítékkal elkövetett emberölést aljas indokból elkövetett emberölés-ként értékeli, és nem állapítja meg halmazatban a közösség tagja elleni erőszakot. Ennek ellenére a halmazati büntetékiszabási szabályok (Btk. 81. §) miatt indokolt a könnyű, illetve súlyos testi sértés előítéletes indítékkal történt elkövetése esetében a testi sértés megfelelő alapesete és a közösség tagja elleni erőszak halmazatban történő megállapítása. Amennyiben ugyanis az aljas indokból elkövetés minősített esete kerülne megállapításra, a kétszeres értékelés tilalma miatt természetesen nincs lehetőség a közösség tagja elleni erőszakkal halmazatban történő megállapításra. Ez viszont arra az eredményre vezetne, hogy a büntetési tétel a könnyű testi sértés minősített esetében alacsonyabb maradna, mint a közösség tagja

elleni erőszak alapesete esetében, aljas indokból elkövetett súlyos testi sértés esetén pedig a közösség tagja elleni erőszak alapesetének maximális büntetési tételével azonos büntetés lenne kiszabható.

Előítéletes indítékkal elkövetett emberölés esetében indokolható az eddigi bírói gyakorlat, az alapeset és a közösség tagja elleni erőszak halmazata esetében ugyanis alacsonyabb lenne a büntetési tétel, mint az emberölés minősített esetében – 160. § (2) c) –, ezért a halmazat megállapítása nem indokolt.

A (3) bekezdés alapján minősítő körülményként értékelendő, ha a bűncselekményt fegyveresen, felfegyverkezve, jelentős érdeksérelmet okozva, a sértett sanyargatásával, csoportosan vagy bűnszövetségben követik el.

A (4) bekezdés értelmében a közösség tagja elleni erőszak előkészülete is büntetendő. A 11. § alapján előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik. Ha a közösség tagja elleni erőszak valóban be is következik, az arra felhívó személy nem előkészület miatt, hanem felbujtóként büntetendő – 14. § (1).

Tekintettel arra, hogy a bíróságok esetjoga a közösség elleni uszítás (korábban: közösség elleni izgatás) kapcsán az erőszakos cselekedetre való felhívást, valamint az erőszakos cselekedet bekövetkezésének közvetlen fenyegetését követeli meg,⁵⁵ nehézséget jelenthet a közösség tagja elleni erőszak előkészületének és a közösség elleni uszításnak az elhatárolása.

A MOTIVÁCIÓ, ÉS ANNAK BIZONYÍTÁSA

A közösség tagja elleni erőszak a bizonyítás szempontjából különlegesnek számít, mert – a legtöbb bűncselekménytől eltérően – a tényállás tisztázásához hozzátartozik az elkövető indítékának, motivációjának a bizonyítása is.

A törvényi tényállás megfogalmazása nem tartalmaz utalást előítéletre, gyűlöletre, vagy egyéb ellenséges érzületre: a jogszabályi meghatározás szerint a bűncselekményt az követi el, aki a sértett valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása „miatt” valósítja meg a törvényi tényállást. Ugyanakkor az 1978-as Btk. miniszteri indokolása kifejezetten utal az előítéletes indítéokra is: „a bűncselekmény elkövetése tehát a csoport iránti gyűlöletből, ellenséges érzésből fakad.” Bár 2012-es Btk. miniszteri indokolása hasonló megköztést nem tartalmaz, álláspontunk

szerint a „csoporthoz tartozás miatti” elkövetés mögött – a szabályozás indokának és a védett jogi tárgyának a figyelembe vételével – mindenképpen valamiféle ellenséges, az adott csoportot alacsonyabbrendűnek, kirekesztendőnek tartó érzület, vagyis előítéletes indíték kell, hogy meghúzódjon. Túlságosan tág, a szabályozás céljával ellentétes jogalkalmazáshoz vezetne, ha pusztán a „csoporthoz tartozást” mint motivációt, az amögött meghúzódó előítéletes indíték hiányában, elegendőnek tartanánk a bűncselekmény megvalósulásához, a fokozott büntetőjogi felelősség megállapításához. A pusztán egy „csoporthoz tartozás miatti elkövetés” szélsőséges esetben akár enyhítő körülmény is lehet, például, amikor egy üldözött csoport tagjai az üldöző csoport tagjainak támadásától tartva követnek el ellenük védelmi jellegű, de a jogos védelem határát átlépő erőszakos cselekményt.

A jogszabályi megfogalmazásból következően tehát nem elég azt vizsgálni, hogy van-e okozati összefüggés a védett csoporthoz való tartozás és az elkövető cselekménye között, bizonyítani kell az elkövetőnek a sértetti csoporthoz szembeni előítéletes, ellenséges beállítottságát is.

Tekintettel arra, hogy az előítéletes motiváció alapvetően az elkövető szubjektív tudati állapotához kapcsolódik, a büntetőeljárás során a motiváció bizonyítása számos nehézséget vethet fel. Miután a tudati állapot tartalmára vonatkozóan közvetlen bizonyítékot gyakran nem lehetséges találni, ezért az indíték feltárásánál az általánosnál is fontosabb a bűncselekmény személyi és tárgyi oldali ismérveinek vizsgálata. Ezek azok a körülmények, amelyek objektívan megítélhetőek, a külső szemlélő által is érzékelhetőek és értékelhetőek. A sértett védett csoporthoz való tartozása és az elkövető cselekménye közötti okozati összefüggés fennálltának, az előítéletes indíték vizsgálatánál különlegesen fontos lehet az elkövető, illetve a sértett személye és az elkövetés körülményei.

Az elkövető személye kapcsán fontos megjegyezni, hogy a bűncselekményt bárki elkövetheti, rendkívül kivételes esetben még az adott védett csoport tagja is. A személyi körülmények tekintetében továbbá lényeges vizsgálni az elkövető által vallott nézeteket, szélsőséges csoportokhoz való kötődését, harmadik személyek felé való megnyilvánulásait, de akár fizikai megjelenését (például szélsőséges csoportokhoz köthető tetoválások, ruházat miatt), vagy az általa kedvelt könyvek, internetes oldalak jellegét is.

A bűncselekmény sértettjének személye kapcsán ezen a ponton érdemes felidézni, hogy akkor is megvalósul a közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye, ha a sértett csak az elkövető feltételezése alapján tartozik egy adott védett csoporthoz, valójában azonban nem. Nem azt kell tehát bizonyítani, hogy

a sértett az adott csoporthoz tartozott-e, hanem hogy az elkövető a sértett jellemzői, illetve az eset körülményei alapján vélhette-e azt, hogy a sértett az adott társadalmi csoporthoz tartozik. A sértett személye kapcsán érdemes megemlíteni azt a fajta megközelítést, amely a gyűlölet-bűncselekmény gyanúját a sértett percepciója alapján ítéli meg, és amely szerint gyűlölet-bűncselekmény miatt kell nyomozni minden olyan incidenst, amelyet a sértett vagy más személyek ilyenként érzékelnek.⁵⁶ Ebből fakadóan is, a sértett észlelése, nyilatkozata fontos információ lehet a motiváció tisztázása tekintetében.

Az elkövetés körülményei kapcsán fontos vizsgálni az elkövetés módját, eszközét, helyét illetve idejét. Az elkövető által az elkövetés során, vagy azt megelőzően, illetve követően tett rasszista vagy homofób megjegyzések, egyéb megnyilvánulások (például felirat felfestése) alátámaszthatják a motiváció meglétét. Ugyancsak utalhatnak erre az elkövetés eszközén található szimbólumok, feliratok, vagy a védett csoporthoz köthető helyszíneken (például vallási helyszín), vagy időszakokban (például ramadán idején) történő elkövetés. Szintén az előítéletes motivációra utalhat bármely más motiváció, pl. anyagi haszonszerzés hiánya.

A motiváció kapcsán meg kell említeni a vegyes motiváció kérdését is. Vegyes motivációjúnak kell tekinteni egy bűncselekményt, amennyiben az előítéletes, gyűlölet vezérelte indíték mellett egyéb körülmény – például egy előző konfliktusból származó sérelem – is közrejátszott az elkövetésben. Az ilyen indíttatású cselekmények kapcsán felmerül a kérdés, hogy az egyéb motiváció megléte kizárja-e a gyűlölet-bűncselekmény megállapítását, illetve mi az a határ, amelytől egy vegyes motivációjú cselekmény gyűlölet-bűncselekménynek minősül.

Több országban (pl. Egyesült Királyság, Belgium), illetve az Amerikai Egyesült Államok több államában (pl. Kalifornia) a jogszabályok szerint gyűlölet-bűncselekménynek minősül minden olyan cselekmény, amely részben vagy egészben előítélet, vagy gyűlölet által motivált.⁵⁷ Az amerikai gyakorlatban azonban több bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az előítéletes motivációnak „lényeges tényezőnek” (*substantial factor*) kell lennie a bűncselekmény elkövetésében. Így az elkövetés során használt járulékos rasszista szóhasználat például nem támasztja önmagában alá a gyűlölet-bűncselekmény elkövetését. Ez azonban nem jelenti azt, hogy más indíték ne játszhatna közre a bűncselekmény elkövetésében. Más országokban az előítélet motivációjának dominánsnak, tehát a többi motivációhoz képest meghatározónak kell lennie. Ez utóbbi két megközelítésnek gyakorlati hátránya, hogy jelentős problémákat okozhat az

egyes motivációk egymáshoz való viszonyának, arányának a felmérése.⁵⁸

Mindazonáltal álláspontunk szerint a magyar joggyakorlatban is azt az elvet kell követni, miszerint közösség tagja elleni erőszaknak minősül a tényállás-szerű cselekmény akkor, ha az előítélet legalábbis domináns motivációja a bűncselekmény elkövetésének.

KAPCSOLÓDÓ TÉNYÁLLÁSOK

Előítéletből fakadó, valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyéb csoportjához tartozó személyekkel szemben, e tulajdonságuk miatt megvalósított magatartások a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményén kívül más bűncselekményt is megvalósíthatnak.

(i) A Btk. 332. §-ában szabályozott közösség elleni uszítás bűntettét követi el az, aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít. A gyűlöletre uszítás cselekményének tartalmát a bírósági, illetve alkotmánybírósági gyakorlat töltötte meg tartalommal a korábbi Btk. 269. §-ában foglalt közösség elleni izgatás bűncselekménye kapcsán, ahol az elkövetési magatartás ugyancsak a gyűlöletre uszítás volt.

Az 5/1999 EBH sz. elvi bírósági határozat (Legf. Bír. Bfv. X. 1105/1997. sz.) szerint a gyűlöletre uszítás nem pusztán az ellenérzések, kedvezőtlen vagy sértő nézetek, gondolatok, elvek hangulatkeltő megosztását jelenti, hanem olyan feszültséget gerjesztő, lázongó magatartás tanúsítását, „*amely alkalmas arra, hogy emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly mértékben tüzelje fel, amely gyűlölet kiváltására, s ezzel a társadalmi rend és béke, a harmonikus és toleráns emberi kapcsolatok megzavarásához vezethet*” és ezzel az erőszak érzelmi előkészítését valósítja meg. A Fővárosi Ítéltábla⁵⁹ ezt egy – később az Alkotmánybíróság által is idézett⁶⁰ – ítéletében tovább szűkítette: „*gyűlöletre uszít az, aki erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel, akkor, ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.*”

(ii) Előítélet, illetve az ebből fakadó gyűlölet vezérelte bűncselekmények még a Btk. 142. §-ában szabályozott népiirtás és a 144. §-ban foglalt apartheid. Bizonyos esetekben pedig az önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335. §), illetve a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (Btk. 333. §) bűncselekményének elkövetője is lehet előítélet, illetve gyűlölet által motivált. Az

említett bűncselekmények elkövetési magatartásai mindazonáltal olyan mértékben specifikusak, hogy – tekintetbe véve jelen írás kereteit is – a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményétől való elhatárolásukra nem térünk ki.

(iii) Az előítéletes indítékból fakadó elkövetés a fenti eseteken túl más bűncselekmények esetében is lényeges körülmény lehet. Az ilyen jellegű elkövetés ugyanis a bírói gyakorlat szerint aljas indokúnak vagy célúnak minősül. A Legfelsőbb Bíróságnak az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú irányelve szerint aljas indokból (célból) elkövetettnek kell érteni az erkölcsileg elvetendő motívumokból fakadó vagy ilyen célból megvalósított cselekményeket. A Legfelsőbb Bíróság 1995-ben kifejtett, és azóta is következetesen alkalmazott joggyakorlata szerint „*valamely eltérő nemzeti, népi, faji vagy vallási csoporthoz tartozás miatt más megölése – morális, etikai szempontból tekintve is – olyan mértékben elvetendő, amely megalapozza az aljas indokból elkövetett emberölés büntetettében való minősítést*”.⁶¹

(iv) A Kúria Büntető Kollégiumának véleménye⁶² szerint a bűncselekmény erkölcsileg különösen elítélendő oka (aljas indok) általános súlyosító körülmény is, tehát bármely bűncselekmény esetén a büntetés kiszabásánál figyelembe veendő mint a kiszabandó büntetést súlyosító tényező (például jellemzően a zaklatásnál – Btk. 222. §). Ez a szabály csak azon bűncselekmények elkövetése esetén nem alkalmazandó, amelyek ilyen minősített esetet tartalmaznak, hiszen ebben az esetben az előítéletes motivációt kétszerezsen értékelnék az elkövető terhére.

*

Összefoglalóan megállapítható, hogy az új (2012. évi) Büntető Törvénykönyv a 216. §-ában szabályozott közösség tagja elleni erőszak tényállása vonatkozásában a korábban hatályos, 1978. évi Büntető Törvénykönyv 174/B. §-ában szabályozott tényálláshoz képest lényeges változást nem hozott. A legfontosabb, bár csak szimbolikus jelentőségű újítás, hogy az új törvény nevesíti a szexuális irányultságot, a nemi identitást és a fogyatékoságot mint védett tulajdonságokat. Lényeges továbbá, hogy a garázda magatartással elkövethető alakzat már nem kívánja meg, hogy konkrét sértettel szemben tanúsítsa az elkövető a kihívóan közösségellenes magatartást. Ennek következményeként, ahogyan az indokolás is kitér rá, a tényállás dolog elleni cselekménnyel is megvalósítható.

Továbbra is a jogalkalmazóra marad azonban a feladat, hogy értelmezze a védett csoportokat – különös tekintettel a „*lakosság egyes csoportjai*” kategóriára –, valamint a tényállás specialitását megtestesítő

indítéknak a pontos tartalmát. Bízunk benne, hogy a jelen kommentár ezen jogértelmező munka elvégzéséhez hasznos támpontokat nyújtott.

JEGYZETEK

1. <http://gyuloletellen.hu/>
2. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
3. Ezen kívül a gyűlölet-bűncselekmények kategóriájába tartozik a népirtás (Btk. 142. §), apartheid (Btk. 144. §), valamint a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §), a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek büneinek nyilvános tagadása (Btk. 333.), az önkényuralmi jelképek használata (Btk. 335. §), és adott esetben a zaklatás (Btk. 222. §), továbbá egyes értelmezések szerint a nemzeti jelkép megsértése (Btk. 334. §) is.
4. LAWRENCE, F. M.: Racial violence on a small island, in IGNANSKI P.: *The hate debate*, 2002, 36–53.
5. American Psychological Association: *Hate crimes today: An age-old foe in modern dress, Psychology examines the issues*, Washington, 1998.
6. EBESZ/OSCE, *Combatting hate crimes in the OSCE region*, Varsó, 2005, 12.
7. UTASI Judit: A gyűlöletbűnözés háttere, *Kriminológiai Tanulmányok*, 48, 2011, 115–126.
8. EBESZ/OSCE, *Hate Crime Laws – A Practical Guide*, 2009.
9. Uo.
10. TÓTH Norbert: Hasznos tippek kezdőknek és haladóknak – avagy az EBESZ új gyűlölet-bűncselekményekkel foglalkozó dokumentumai, *Föld-rész*, 2, 2009, 3–4, 158–160.
11. UTASI Judit: A gyűlöletbűnözés háttere, *Kriminológiai Tanulmányok*, 48, 2011, 115–126.
12. 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
13. 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.
14. 1969. évi 8. törvényerejű rendelet A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.
15. A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről.
16. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozata-

- inak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
17. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Miniszteri Tanácsának 9/09. sz. határozata a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemről, 2009. december 2.
 18. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec (2010) 5. sz. ajánlása a tagállamok felé a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről, 2010. március 31.
 19. Nachova és mások kontra Bulgária (43577/98 és 43579/98).
 20. Secic kontra Horvátország (40116/02).
 21. Lásd még Fedorchenko és Lozenko kontra Ukrajna (387/03), Makhashev kontra Oroszország (20546/07), B.S. kontra Spanyolország (47159/08), Yotova kontra Bulgária (43606/04).
 22. Mahali Dawas és Yousef Shava kontra Dánia (CERD/C/80/D/46/2009).
 23. Vejdeland és mások kontra Svédország (1813/07)
 24. Lásd NOVOSZÁDEK Nóra – RÁCZ Dominika: Gyűlöletvezérelt bűncselekmények európai szabályozási minitái. *Föld-rész*, II. (3-4). 63–80, valamint BALOGH Lídia – DINÓK Henriett – PAP András László: A jog által láthatatlan? A gyűlölet-bűncselekmények szabályozási kérdései és gyakorlati problémái, *Fundamentum*, 2012/4, 91–98.
 25. 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről, 138. §.
 26. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 156. §.
 27. 1996. évi XVII. törvény.
 28. BH 1994. 299.
 29. 2008. évi LXXIX. törvény.
 30. 2011. évi XL. törvény.
 31. Bfv. II. 590/2012/18.
 32. 96/2008. (VII. 3.) AB határozat.
 33. PICL Series B, No. 17, 17.
 34. A faj és az etnikai hovatartozás fogalmainak részletesebb elemzéséhez lásd Oliver DE SCHUTTER – Julie RINGELHEIM: *Ethnic Monitoring – The Processing of Racial and Ethnic Data in Anti-Discrimination Policies: Reconciling the Promotion of Equality with Privacy Rights*, Bruylant, 2010. 80–90.
 35. Lásd például Hurst HANNUM: *International Law*, in *Encyclopedia of Nationalism*, Academic Press, 2001, 405–419.
 36. Patrick SIMON: *Ethnic Statistics and data protection in the Council of Europe countries*. ECRI, Strasbourg, 2007, 20.
 37. Magyarországon az 1969. évi 8. tvr. hirdette ki.
 38. D.H. és mások kontra Csehország (57325/00).
 39. Sejdic és Finci kontra Bosznia-Hercegovina (27996/06 és 34836/06), 43.
 40. Lásd a Fundamental Rights Agency friss jelentését e tárgyban: fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-factsheet-jewish-people-experiences-discrimination-and-hate-crime-eu_hu.pdf
 41. 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.
 42. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
 43. Yogyakarta alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban.
 44. Uo.
 45. Bfv. III. 87/2011/5.
 46. 339. § (1) *Aki olyan kibívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot a) csoportosan, b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva, c) fegyveresen, d) felfegyverkezve vagy e) nyilvános rendezvényen követik el.*
 47. 2012. évi II. törvény 170. § *Aki olyan kibívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, szabálysértést követ el.*
 48. EBH 2007. 1589.
 49. BH 2007. 283.
 50. BH 2007. 283, hivatkozással a BH 1980.122 és BH 1982.501 számú határozatokra.
 51. FBK 1994/10.
 52. BH 2007. 283.
 53. BH 2007. 283.
 54. http://ataszjelenti.blog.hu/2011/09/28/arnyekjelentes_a_gyongyospatai_esemenyekrol
 55. Fővárosi Ítéletábla 3. BF. 111/2003/10.
 56. Lásd Racist and Religious Crime – CPS Prosecution Policy, *Crown Prosecution Service*, 2010, 7.; Guidance on Prosecuting Cases of Homophobic and Transphobic Crime, *Crown Prosecution Service*, 2007, 8.
 57. Lásd *Hate Crime Laws – A Practical Guide*, OSCE-ODIHR, 2009. 55.
 58. Uo. 54.
 59. Fővárosi Ítéletábla 3. BF. 111/2003/10.
 60. 18/2004. (V. 25.) AB határozat.
 61. BH 1995. 5. 261.
 62. 56. BK vélemény a büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről.